

Eesti Kohtunike Ühing

Pr Liisa-Ly Pakosta
justiits- ja digiminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 14.11.2024 nr 8-3/5169-11
Meie 25.11.2024

Eesti Kohtunike Ühingu arvamus

Eesti Kohtunike Ühingule (EKOÜ) on saadetud arvamuse andmiseks kohtumenetluse tõhustamise ettepanekud. EKOÜ tänab Justiitsministeeriumit võimaluse eest esitada ettepanekute kohta arvamus.

Ehkki EKOÜ toetab mitmeid planeeritud muudatusi, ei pruugi kõik ettepanekud kaasa tuua soovitud menetluste tõhustumist. Ettepanekute osas soovime esitada alljärgnevad seisukohad.

1. Pankrotiseaduse muutmise ettepanekud

1.1 PankrS § 82 lg 4 neljanda lause kehtetuks tunnistamine

PankrS § 82 lg 4 neljanda lause kehtetuks tunnistamise selgitus on EKOÜ hinnangul üldsõnaline. Vastupidiselt selgituses toodule on häälte määramine kiire ja oluline kogu pankrotimenetluse kontekstis.

PankrS § 82 lg 4 teise lause kohaselt lahendab üldkoosolekul osalev kohtunik häälte vaidluse samal koosolekul või kui see pole võimalik, hiljemalt järgmisel tööpäeval. Seadusandja on seega oluliseks pidanud, et vaidlus häälte üle laheneks võimalikult kiiresti. Kahtlemata on maakohtunikul võimekus otsustada, kas konkreetse vaidlusega on kiire või mitte, kuid seadusandja ei ole kohtunikule sellist diskretsiooni häälte vaidluse lahendamisel võimaldanud. Maakohtu ja ringkonnakohtu eristamine selles kontekstis ei ole põhjendatud.

PankrS § 82 lg 4 viimane lause lisati seadusesse 04.01.2021 muudatusega, mis jõustus 05.01.2021. Muudatusele eelnes analüüs ja see tehti maksejõuetuse revisjoni käigus. Seletuskirja kohaselt tehti muudatus seetõttu, et menetlused jäid venima ja häälte määramise vaidlused kestsid kuid ja isegi aasta. Ringkonnakohtule võimaldati oluliselt pikem aeg häälte vaidluse lahendamiseks just seetõttu, et ringkonnakohus ei ole enne häälte vaidlust konkreetse pankrotimenetlusega kokku puutunud. Seletuskirja kohaselt peeti oluliseks, et muudatus hõlmaks ka määruskaebuse lahendamist, vastasel juhul oleks lahendus poolik. PankrS § 82 lg 4 neljanda lause kehtetuks tunnistamisega tekitatakse uus poolik lahendus, mida 2021. a seaduse muudatusega suudeti vältida.

1.2 PankrS § 84¹ lg 3 p 6 ja 7 kehtetuks tunnistamine

PankrS § 84¹ lg 3 punktil 6 on otsene seos pankrotimenetluse sisulise lahendamisega. Pankrotimenetluses toimub sisuliselt rahaliste vahendite jaotamine erinevate subjektide vahel, sh halduri ja võlausaldajate vahel. Seega mõjutavad halduri ja toimkonna tasud

ning kulud otseselt seda, kui palju võlausaldajad pankrotipesast raha saavad. PankrS § 84¹ lg 3 p 6 kehtetuks tunnistamisel tekib küsimus, mis saab juhul, kui kohtujurist on halduri tasu ja kulud kinnitanud, kuid lõpparuande kinnitamisel asub kohtunik temast erinevale seisukohale. p 7 ei ole kulude kindlaksmääramise säte, vaid tegu on PankrS § 30 lg 3 järgi tehtava lahendiga, millega mõistetakse pankrotivõlgniku juhatuse liikmelt deposiidi maksnud võlausaldaja kasuks raha välja. Tegemist on sisulise vaidlusega, mis on olemuselt õigusemõistmine.

2. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmine

EKoÜ hinnangul ei nähtu pakutud muudatustest seost kohtumenetluse tõhustamisega.

Pakutud PSJKS § 63 lg 2 muudatuse sõnastus on ebatäpne. „Kohtu taotlus“ asemel peaks olema: „Kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlus toimus kohtuotsuse või - määruse alusel, arvestatakse selles kantud kulusid menetluskulude jaotamisel“. Selliselt ühtib sõnastus PSJKS §-ga 9.

3. Riigi õigusabi seaduse muutmine

EKoÜ teeb siinkohal täiendava ettepaneku võimaldada kohtul teha RÕA tasumäärus üksnes pealdisena juhul, kui advokaadi taotlus tervikuna rahuldatakse. Kaaluda võib pealdisele põhjenduste lisamise kohustuse ettenägemist, kui määruse peale soovitakse kaevata. Praktikast esineb sellises olukorras edasikaebamist väga harva, mistõttu oleks võimalik kohtu ajakulu kokkuhoid.

4. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmine

EKoÜ juhib tähelepanu sellele, et SHS § 105 on juba praegusel kujul vastuolus puuetega inimeste õiguste konventsiooni art 14 lg 1 p-ga b. Tähtaja pikendamine ühelt aastalt viiele ei lahenda probleemi ning on liialt lihtsustatud lähenemine. Kõik SHS alusel hoolekandeesustusse paigutatud isikud ei viibi seal eluaegselt. Pakutud lahendus on sobiv meede menetluste lihtsustamiseks olukordades, kus on ilmselge, et isiku seisund ka tulevikus ei muutu ega saa muutuda.

5. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmine

5.1 TsMS § 16 muudatus

Pakutud muudatus TsMS §-s 16 on ebavajalik ning ettepanekutest ei nähtu, millist probleemi seeläbi lahendatakse või millist positiivset tulemust soovitakse saavutada. Kohtumenetluste tõhustamise asemel võib tegu olla kohtute ressursside raiskamisega, sest ühe kohtuniku ressursi asemel tuleb vaidluse lahendamisele kasutada kolme kohtuniku ressursi. Ettepanekutest ei nähtu, millistes piirides peaks kohtu esimees vastava diskretsiooniotsuse tegema ning kas selline otsus oleks vaidlustatav.

5.2 TsMS § 49 lõigete 2 ja 3 muutmine

EKoÜ hinnangul on tegu muudatusega, mis kohtumenetluste tõhustamise asemel toob hoopis kaasa kohtuniku tööaja kui ressursi raiskamise. Kohtuniku tööaeg on sekretäri tööajast kallim ning järelikult on ressursitõhusam kasutada protokollimiseks sekretäri abi. EKoÜ hinnangul võiks muudatus olla põhjendatud üksnes hagita menetluse asjades, kui see on kohtuniku arvates sobiv.

Sisuliselt soovitakse muudatustega ümber korraldada kohtute sisemist töökorraldust, mille lõpptulemusena lisatakse kohtunikule veel üks tööülesanne ning istungitel hakkab edaspidi osalema vaid kohtunik. Nõustuda ei saa ettepanekutes toodud väitega, et

muudatus võimaldab muuta protollid sisulisemaks. Sellise seisukoha esitamine eeldaks laiaulatusliku probleemi tuvastamist, mis on tingitud sellest, et senised sekretäride koostatud protokollid ei ole kooskõlas menetlusseadustikust tulenevate nõuetega.

TsMS § 49 lg 2 jätab sisustamata, millised peaksid olema need olulised põhjused, millal kohtunik võib kasutada kohtuistungis sekretäri abi menetlustoimingu protokollimisel. See võib takistada õigusemõistmist, sest kohtunikule tekib koormus igakordselt menetlusväliselt põhjendada (nt istungiteenistusele), miks tal on vaja istungile protokollimiseks abi. EKoÜ rõhutab, et istungite protokollimine ei ole õigusemõistmise alane tegevus ning kohtuniku roll istungil peaks olema suunatud selle juhtimisele ja muudele õigusemõistmisega seotud toimingute tegemisele (taotluste lahendamine, tõendite vastuvõtmise otsustamine, selgitamiskohustuse täitmine).

5.3 TsMS § 51 täiendamine lõigetega 11 ja 12

EKoÜ osundab, et enne muudatuste tegemist tuleks terviklikult läbi mõelda ja lahendada küsimus, milline on istungi helisalvestise ja protokollisõiguse vaheline seos. Pakutud muudatus ilma selle küsimuse lahendamise tekitab juurde täiendavat õigusselgusetust. Lisaks lükkab kavandatav muudatus protokollisõiguse edasi ajale, mil otsuse peale edasi kaevatakse ning selline muudatus raskendab kohtuniku jaoks aja planeerimist. Kui protokoll jääb koostamata ning samaväärset õigusselgusetust omab helisalvestis, peaks puuduma vajadus asuda tagantjärele protokollisõiguse koostamiseks.

Planeeritud muudatus jätab selgusetuks, millistel asjaoludel on menetlusosalisel või kõrgema astme kohtul õigus nõuda protokollisõiguse koostamist. Juhul, kui menetlusosalisel või kõrgema astme kohtul on seda alati õigus nõuda, ei too planeeritud muudatus ühelgi viisil kaasa kohtute töökoormuse vähendamist. Samuti ei nähtu ettepanekutest, millise aja jooksul on menetlusosalisel õigus nõuda protokollisõiguse koostamist ning millise aja jooksul peaks kohus protokollisõiguse koostama.

Arvestades ühtlasi tänast apellatsioonikohtute töökoormust, peab EKoÜ tõenäoliselt, et kõrgema astme kohus asub nõudma protokollisõiguse koostamist. Tekstina koostatud protokollisõiguse jälgimine hoiab kokku aega, mis võiks kuluda helisalvestiste erinevate kohtade otsimisele ja kerimisele.

5.4 TsMS § 59 täiendamine lõikega 21

EKoÜ osundab, et ilmselt soovitakse TsMS § 59 täiendada siiski lõikega 21, mitte 21, sest kehtival TsMS §-il 59 on olemas kuus varasemat lõiget, mitte 20 varasemat lõiget.

Leiame, et kohtulahendi avalikustamist puudutav säte ei peaks paiknema toimikuga tutvumist reguleerivas paragrahvis, vaid §-s 462, mis räägib kohtuotsuse avalikustamisest (või selle naabruses § 461¹ või § 462¹). Sisuliselt ei nähtu aga ettepanekutest, milline on see avalik huvi, mis peaks kohtule olema eelduseks loa andmisel. PS § 24 lg 4 kohaselt peaks üldjuhul kohtuotsus olema avalik. Tegemist ei ole kohtumenetluse tõhustamist puudutava ettepanekuga.

5.5 TsMS § 144 p 1 ja § 175 muudatused

EKoÜ hinnangul ei ole tegemist kohtumenetluste tõhustamise ettepanekuga, sest muudatus võib kaasa tuua täiendavaid vaidlusi küsimuses, millal on nõustaja kulude hüvitamine põhjendatud. Sisulisi põhjusi seesuguse muudatuse tegemiseks ettepanekutest ei nähtu. Nõustaja kulude kindlaksmääramine ja nende vajalikkuse põhjendamine suurendab kohtute töökoormust, mitte ei vähenda seda. EKoÜ osundab, et reeglina soovivad nõustajatena menetluses osaleda isikud, kellel puudub esindamiseks vajalik õigusharidus ning kavandatav muudatus võib hakata soosima ebapädevate isikute osalemist menetluses.

EKoÜ leiab, et kohtumenetlust aitaks tõhustada see, kui esindajakulude kindlaksmääramine saaks toimuda kindlaksmääratud piirmäärades tabelite alusel või kui kehtestataks mõni muu formaliseeritud võimalus, mis lihtsustaks esindajakulude kindlaksmääramist.

5.6 TsMS § 176 ja § 177 muutmine

Kavandatav seadusemuudatus paneb kohtule kohustuse otsustada juba enne lõpplahendi tegemist, kas menetluskulud määratakse kindlaks lõpplahendis või pärast lõpplahendi jõustumist. Seadusemuudatus võtab kohtult ära diskretsiooniõiguse otsustada alles lõpplahendi tegemisel, kas määrata menetluskulud kindlaks lõpplahendis või pärast selle jõustumist. Valikuõiguse äravõtmine muudab menetluse kohmakamaks. Menetluse paindlikkuse säilitamiseks on vajalik jätta kohtule õigus otsustada lõpplahendi tegemisel, kas menetluskulud määratakse kindlaks koheselt lõpplahendis või hiljem pärast selle jõustumist.

Kui menetluskulud määratakse kindlaks hiljem pärast lahendi jõustumist, võiks tähtaeg olla pikem kui 14 päeva. Nii jõustub Riigikohtu lahend alates selle avalikustamisest ning jõustumine ei ole seotud lahendi pooltele kättetoimetamisega, mistõttu võib lahendi jõustumine tulla menetlusosalistele üllatusena. Lisaks peaks asja sisulises lahendis olema selgitus selle kohta, et menetlusosaline peab pärast otsuse jõustumist kindlaksmääratud aja jooksul kindlasse kohtusse pöörduma menetluskulude kindlaksmääramiseks.

5.7 TsMS §-de 236, 237, 351, 363, 392 ja 394 muutmine

EKoÜ osundab, et kavandatud muudatustest ei selgu, milline on muudatuste eesmärk ning millist olemasolevat probleemi soovitakse lahendada. Tegemist ei ole menetluste tõhustamisele suunatud ettepanekutega.

Kehtivast seadusest ja kohtupraktikast juba tuleneb, et tõendeid ei pea esitama asjaolude kohta, mis ei ole vaidlusalused ehk ei oma asja lahendamisel tähtsust. Selgusetuks jääb, miks on vajalik eelmenetluse raames veel ühe täiendava menetlusstaadiumi loomine, mis oleks suunatud „asja lahendamiseks oluliste vaidlusaluste asjaolude väljaselgitamiseks“. Menetlusosaliste faktilised ja õiguslikud väited tuleb kehtiva seaduse alusel välja selgitada eelmenetluses (TsMS § 392). Ekslik on järeldus, et kavandatavad muudatused võimaldavad erinevalt kehtivatest menetlusnormidest piirata kohtu ülekoormamist asjatute tõenditega. Kehtivad menetlusnormid võimaldavad kohtul tagastada asjakohatuid tõendeid ning asjakohatute tõendite esitamist ei piira täiendavate menetlusetappide loomine.

EKOÜ peab ekslikuks ettepanekut täiendada TsMS § 351 lõikega 4. Senine TsMS § 351 reguleerib asjaolude väljaselgitamist kohtuistungil, kus kohus arutab pooltega vaidlusaluseid asjaolusid ja suhteid. Arutamine istungil toimub vahetult ja suuliselt. Ettepanekutest ei nähtu, kuidas peaks arutelu toimuma kirjalikus menetluses. Ekslik on järeldus, et kehtivate menetlusnormide kohaselt peab kohus asjaolusid välja selgitama üksnes nendes vaidlustes, mida lahendatakse suuliselt kohtuistungitel. Ka kirjalikus menetluses toimuvatele vaidlustele kohalduvad sätted, mis reguleerivad eelmenetlust.

Hagiavaldusele ja kostja vastusele tõendite lisamise piiramine on eelduslikult õigusliku toimeta ning selgelt kohtute töökoormust suurendav. Seni kehtivate menetlusnormide kohaselt on hagejal kohustus esitada koos hagiavaldusega tõendid, mis hagi aluseks olevaid asjaolusid tõendavad (TsMS § 363 lg 1 p 3) ning kostjal on omakorda kohustus hagile vastu vaidlemisel esile tuua kõik oma väited ning tõendid (TsMS § 394 lg 2 p 3). Muudatusettepanekute kehtestamine suurendab kohtute töökoormust, sest kohus peab hakkama hagiavalduse menetlusse võtmisel, samuti võimaliku tagaseljaotsuse tegemisel asuma iseseisvalt hindama, kas esitatud tõendid on vajalikud hagiavalduse mõistmiseks.

Lisaks ei tunne kehtivad õigusnormid mõistet „hagiavalduse mõistmine“. Hagiavaldusele lisatud tõendid on vajalikud hageja nõude tõendamiseks.

EKoÜ leiab, et kohtute ülekoormamist ebavajalike tõenditega aitab pigem piirangute seadmine nii menetluskohustuste pikkusele kui ka esitatavate tõendite hulga.

Mõistetav ei ole samuti, millist eesmärki soovitakse täita TsMS §-le 392 lõike 6 lisamisega ning kuidas aitab muudatus kohtumenetlust tõhustada. Lõikesse soovitakse lisada lause „Pooled peavad aru saama, millise tähendusega ja kui pikad tähtajad neile antakse ning millal eelmenetlus lõpeb ja uusi väited ega tõendeid enam esitada ei saa“.

Kehtivate menetlusnormide kohaselt määrab menetlustähtajad, sealhulgas eelmenetluse lõppemise aja, kindlaks kohus. Asjaolu, et pärast eelmenetluse lõppemist või kohtu antud tähtaja esitamist enam uusi tõendeid esitada ei saa, on ammendavalt juba reguleeritud TsMS §-des 330 ja 331. Ettepanekutest ei selgu, kuidas peab kohus tähtaegade määramisel täiendavalt tagama, et pooled tähtaegade õiguslikust toimest aru saaksid. Täiendavate selgitamiskohustuste lisamine kohtule menetlusi ei tõhusta.

5.8 TsMS § 3102 lisamine

EKoÜ osundab, et ilmselt soovitakse lisada tsiviilkohtumenetluse seadustikku § 310², mitte 3102.

Kavandatava sättega soovitakse ette näha, et kohus võib juhul, kui on kahtlus, et isik hoiab menetluskohustuste kättetoimetamisest kõrvale, piirata talle avalike teenuste kättesaamist. Viidatud on samuti võimalusele, et kohus võib seada menetluskohustuste vastuvõtmise tingimuseks palga, pensioni või toetuste maksmisele, kohustuste saamisele piiriületuseks või muude avalike teenuste osutamisele.

EKoÜ osundab, et kavandatud ettepanek ei näe ette, millised asjaolud peavad seesuguste piirangute kohaldamise eeltingimustena esinema, kuidas ja millisel viisil piiranguid seatakse ning isikut neist teavitatakse ning kas või kuidas on isikul võimalik piirangute seadmist vaidlustada. Esitatud kujul võib kavandatav muudatus kaasa tuua tarbetu isiku põhiõiguste riive ega taga lõppastmes kohtumenetluste tõhustamist.

5.9 TsMS § 423 lg 1 p 13 muutmine

EKoÜ leiab, et muudatuse sõnastus vajaks täpsustamist järgmiselt: „asi ei allu rahvusvahelise kohtualluvuse sätete alusel kohtule või ...“. Olukorras, kus asi allub teisele Eesti kohtule, tuleb asi anda TsMS § 76 alusel üle õigele kohtule. See on menetlusosalistele ressursi säästvam lahendus.

5.10 TsMS § 441 täiendamine lõikega 11

Antud ettepanekus soovitakse täiendada menetluskohustuste viisil, kus kohtunik saaks otsuse digitaalse allkirjastamise asemel kinnitada otsust muul viisil. Ettepanekust ei nähtu, milline on see muu usaldusväärne ja turvaline viis, mida on silmas peetud. EKoÜ osundab, et lisaks digitaalsele allkirjale kehtib endiselt isiku tavapärase käekirjaliselt antav allkiri. Kohtumenetlusi aitaks tõhustada see, kui kohtunikel oleks õigus allkirjastada mitte ainult otsuseid, vaid ka teisi menetluses vajalikke määrusi tavaallkirjaga.

5.11 TsMS §-de 534, 536 ja 540 muutmine

EKoÜ leiab, et isiku kinnisesse asutusse paigutamise regulatsioon vajaks tervikuna analüüsi ning muutmist. Kehtivalt toimub enamik isiku kinnisesse asutusse paigutamist esialgse õiguskaitse raames, millele muud menetlust ei järgne. Esialgse õiguskaitse rakendamine ei ole mõeldud kohaldamiseks iseseisva menetlusena.

Mõistlik oleks luua kaks eraldiseisvat menetlust: lühiajaline kinnisesse asutusse paigutamine, mis hõlmaks praeguseid menetlusi isikute paigutamiseks kinnisesse asutusse psühhiaatriaahaglate taotluste alusel ning pikaajaline kinnisesse asutusse paigutamine, mis hõlmaks peamiselt kohalike omavalitsuste taotluste alusel läbiviidavaid menetlusi. Tuleks analüüsida, millised tagatised mõlema menetluse tüübi puhul peaksid menetlusosalisel olema, kuidas samal ajal neid menetlusi tõhustada ja hoida ära ebavajalikud kohtute ressursse kulutavad toimingud.

5.12 TsMS § 637 lg 1 p 6 muutmine

Sisuliselt langeb planeeritud muudatus kehtiva TsMS § 637 lg 2¹ kohaldamisalasse, mille võiks tunnistada kehtetuks.

Pakutud muudatusettepanekule võiks sarnaselt kehtiva TsMS § 637 lg-ga 2¹ lisada: „... välja arvatud, kui maakohus on andnud loa edasikaebamiseks“. Maakohtul võiks olla võimalik praktika kujundamiseks olulistest asjades edasikaebeluba anda.

5.13 TsMS § 661 lg 1 muutmine

Kavandatud muudatustega soovitakse edaspidi anda kogu määruskaebusega seonduv töömaht üle ringkonnakohtute pädevusse. EKOÜ hinnangul ei aita esitatud kujul tehtud ettepanek kohtumenetlusi tõhustada. Kehtiv regulatsioon võimaldab maakohtul endal määruskaebuse rahuldada juhtumitel, kui see on põhjendatud. Kuigi kogu määruskaebuste eelmenetluse üleviimine ringkonnakohtusse vähendaks maakohtute töökoormust, suurendaks see omakorda ringkonnakohtute koormust, mis ei ole lõppastmes mõistlik. Kohtute töökoormuse vähendamiseks võiks kaaluda määruskaebuste esitamise võimaluste piiramist.

6. Ettepanek TsMS § 159 täiendamiseks

Kohtumenetluste tõhustamiseks teeb EKOÜ ettepaneku võimaldada kohtul teha eksperdi tasu väljamaksmise määrus pealdisena, kui kohus eksperdi tasu taotluse tervikuna rahuldab. Vajadusel võib kaaluda kohtule põhjenduste lisamise kohustust, kui määrust soovitakse vaidlustada. Praktikast esineb sellises olukorras edasikaebamist väga harva, mistõttu oleks võimalik kohtu ajakulu kokkuhoid.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Anu Uritam

Eesti Kohtunike Ühingu esimees